

6 Δεκεμβρίου 2023

Φώτης Κόντογλου: «Τη πτωχεία τα πλούσια», Η γνήσια ελληνική τέχνη

Πολιτισμός / Ζωγραφική & Εικαστικές Τέχνες

Φώτης Κόντογλου (1895-1965),

(Επιμέλεια Στέλιος Κούκος)

«Εκτήσω τη ταπεινώσει τα υψηλά, τη πτωχεία τα πλούσια». Αυτά τα θαυμάσια λόγια είναι παρμένα από το τροπάρι του αγίου Νικολάου και λένε πως αυτός ο άγιος απέκτησε με την ταπείνωση τα υψηλά, δηλαδή αξιώθηκε να πάρει μεγάλα πνευματικά χαρίσματα με την ταπείνωση, και με τη φτώχεια πλούτισε την ψυχή του με ουράνιους θησαυρούς.

Αλλά αυτά τα λόγια είναι και γενικά σύμβολα για την Ελλάδα και για την Ορθοδοξία, που είναι η θρησκευτική έκφρασή της. Το «τη πτωχεία τα πλούσια» είναι παρόμοιο με το αρχαίο ρητό «καλλιτεχνούμεν μετ' ευτελείας», που εξηγεί την απλότητα, την λιτότητα που υπάρχει στην τέχνη μας, και γενικά σε όλα μας.

Πρώτα-πρώτα, η φύση μας είναι «τη πτωχεία πλουσία», δηλαδή φαίνεται απ' έξω φτωχή, μα στο βάθος είναι πλούσια. Ένα μάτι που βλέπει μοναχά εξωτερικά και ξώπετσα, δε μπορεί να νοιώσει το πνευματικό βάθος που υπάρχει πίσω από τα φαινόμενα. Η ελληνική φύση είναι απλή και λεπτή: Βουνά που είναι σπανά τα περισσότερα, δίχως δέντρα ή με λιγοστά δεντράκια, μικρά λαγκάδια, ανάμεσα στις πλαγιές, ξεροπόταμα με δάφνες, λυγαριές και λίγες ταπεινές ιτιές, κάμποι κίτρινοι, δίχως πολλές πρασινάδες, αμπέλια κατάχλωρα, ακροθαλασσιές ήμερες, νησιά πολλά και ξέρες, βράχοι σκουριασμένοι.

Παντού λίγη βλάστηση, λίγος σκοίνος, μα τα λιγοστά δέντρα και τα πολλά αγριόκλαρα είναι εκφραστικά στον υπέρτατο βαθμό, λες κ' είναι ζωντανά πλάσματα, με ψυχή και με μιλιά. Ένα δέντρο που στέκεται στην έρημη πλαγιά απομοναχιασμένο, ή ένα άλλο καμπουριασμένο απάνω από μία βρύση ή δίπλα σ' ένα ρημοκκλήσι, θαρρείς πως είναι ζωντανοί άνθρωποι.

Σ' άλλο μέρος φαίνονται από μακριά δυο τρία δέντρα μαζωμένα, με διάφορα σχήματα, και θαρρείς πως κουβεντιάζουνε μεταξύ τους, αγναντεύοντας κάτω τον κάμπο ή το γαλανό πέλαγο. Αλλού πάλι βλέπεις περισσότερα δέντρα, ένα κοπάδι και σου φαίνονται κι αυτά σαν ζωντανά. Δεν είναι σαν εκείνα που βλέπει κανένας σε άλλες χώρες, ακαταμέτρητα, πυκνά, απaráλλαχτα το 'να με τ' άλλο, στοιβαγμένα το 'να κοντά στ' άλλο μέσα στα δάση, σαν νεκρά, σαν να βγήκανε από κανένα εργοστάσιο, όπως τα σπιρτόξυλα μέσα στο κουτί, χωρίς φυσιολογική ιδιαίτερη, χωρίς έκφραση, δίχως μυρουδιά.

Όπως ο άνθρωπος χάνει τον εαυτό του μέσα σ' ένα πλήθος ακαταμέτρητα, έτσι και το δέντρο ή ό,τι άλλο φυσικό κτίσμα, χάνεται μέσα στο ακαταμέτρητα

διάστημα. Η φύση σ' αυτές τις χώρες είναι ακόμα σαν χάος, που βαραίνει σαν βραχνάς την ψυχή του ανθρώπου.

Το ίδιο γίνεται και με τα μεγάλα βουνά που υπάρχουνε στις ξένες χώρες, που είναι έξω από τα μέτρα του ανθρώπου, κ' η ματιά του δεν μπορεί να τα περιλάβει, ούτε η ψυχή του να τα νοιώσει, κρυμμένα μέσα σε πυκνές αντάρες. Ενώ τα δικά μας τα βουνά, θαρρείς πως είναι καμωμένα για τον άνθρωπο, λίγο πολύ στα μέτρα του.

Έχουνε κάποια εκφραστικά σχέδια, όπως προβάλλουνε το 'να πισ' από τ' άλλο, ήσυχα, ξαπλωμένα στον ήλιο, ή γερμένα για να ξεκουραστούνε κατά το βασίλεμα, σαν τα βόδια που κείτουνται στο χωράφι, αναχαράζοντας ειρηνικά, θαρρείς πως είναι άνθρωποι, σαν τσομπαναρέοι, σαν τσελιγκάδες. Γι' αυτό και τα θαυμάσια τραγούδια μας τα τραγουδήσανε, σαν να είναι κάποια ζωντανά πλάσματα:

Ο Όλυμπος κι ο Κίσαβος τα δυό βουνά μαλώνουν
γυρίζ' ο γέρο Όλυμπος και λέγει του Κισσάβου...

ή

Έχετε γεια ψηλά βουνά
και δροσερές βρυσούλες,
κι εσεείς Τζουμέρκα κι Άγραφα,
παλληκαριών λημέρια.

Στη φύση μας όλα είναι απλά, καθαρά, λιγοστά, όχι πλήθος που κουράζει το μυαλό. Γι' αυτό και τα αισθήματά μας είναι τα ίδια, απλά, όσο είμαστε ειλικρινείς με τον εαυτό μας και δεν θέλουμε να κάνουμε τον Ευρωπαίο.

Αυτή, λοιπόν, η απλότητα που υπάρχει στη φύση μας και στην ψυχή μας, είναι η πλούσια φτώχεια που είπαμε. Η απλότητα φαίνεται για φτώχεια στο μάτι και στην ψυχή του ρηχού ανθρώπου. Και πλούτος νομίζεται το πλήθος. Ο αρχαίος είπε το ρητό: «Ουκ εν τω πολλώ το ευ, αλλ' εν τω ευ το πολύ».

Ερχόμαστε τώρα στην τέχνη. Η τέχνη μας είναι κι αυτή σαν τη φύση μας, απλή απ' έξω και πλούσια από μέσα. Τα αρχαία χτίρια ξεκουράζουνε με την απλότητά τους. Οι κολόνες, τα αετώματα, οι μετόπες, όλα είναι απλούστατα. Δυο τρεις κολόνες στέκουνται απάνω σ' έναν ψηλόν κάβο, κ' είναι τόσο αρμονικές με την τοποθεσία, που θαρρεί κανένας πως και τα δυο, το φυσικό και το τεχνητό, τα έκανε το ίδιο χέρι, το ίδιο αίσθημα!

Οι βυζαντινές εκκλησίες με τον τρούλο θαρρείς πως είναι μικρά βουναλάκια απάνω στα μεγάλα. Τα μικρά ρημοκκλήσια με την καμαρωτή σκεπή, με το

ανεπιτήδευτο χτίσιμο, στέκονται απάνω στις ράχες η στις πλαγιές, μ' ένα δυό δεντράκια για συντροφιά, κ' είναι τόσο ταιριαστά με τη γύρω τοποθεσία, που τα χαίρεσαι, όπως χαίρεσαι έναν έμορφο βράχο, ένα νησάκι, έναν κάβο.

Τα χωριάτικα σπίτια, τα παλιά, όχι αυτά που χτίζουνε τώρα οι χωριάτες, πιθηκίζοντας την Αθήνα, κοίταξε πόσο σύμφωνα είναι με τη φύση. Ενώ όσα κάνουνε τώρα κάποιοι ξιπασμένοι χωριάτες, τα μοντέρνα, με το στερεότυπο κρύο σχέδιο, με τα στερεότυπα χρώματα, με τις ευρωπαϊκές σιδεριές με τα «αρτιφισιέλ», κοίταξε κι ομολόγησε τι φωναχτή παραφωνία είναι μέσα στην απλή και ταπεινή αρμονία που κάνουνε τ' άλλα τα σπίτια του χωρίου.

Συνέχεια εδώ: <http://www.pemptousia.gr/?p=387645>

Από το βιβλίο του Φώτη Κόντογλου, «Ευλογημένο καταφύγιο» των εκδόσεων Ακρίτας.

MISSING_ARG_ACCESS_TOKEN